

A hazai barlangkutatás klasszikusainak reprint kiadásai

Tiszteletre méltó és megbecsülést érdemlő vállalkozásba fogott a *rudabányai Érc- és Ásványbányászati Múzeum*, amikor megindította a legérdekesebb vagy legértékesebb magyar barlangtani írások reprint kiadásának sorozatát. Olyan tanulmányok, terjedelmesebb cikkek és idegenforgalmi füzetek hasonmásait teszik közzé, amelyek ma már antikváriumokban sem bukkannak fel, vagy ha egy-egy példány piacra kerül, annak ára az érdeklődők, szakemberek (sőt a könyvtárak) zöme számára elérhetetlen. (Az ismertetett reprintek 1987-ben jelentek meg.)

A legnevezetesebb a sorozatban késztelenül *Vass Imrén*ek, a Baradla-barlang feltárójának 1831-ben megjelent könyvecskéje: *"Az Aggteleki barlang leírása, fekete területével, talprajzolatjával és hosszába való átvágásával..."* (Landerer, Pest, 1831, 82 oldal). Ismeretes, hogy *Vass Imre* volt az első, aki 1825-ben — több évi sikertelen próbálkozás után — a Vaskapu elnevezésű szakaszon túljutva, a barlangnak addig ismeretlen részeit is felmérte.

Vass Imre könyvecskéje, nehézkes nyelvezete ellenére is lebilincselő olvasmány. A barlang környékének rövid földrajzi ismertetése után szól a Baradla korábbi kutatóiról és leírásairól, majd igen részletesen leírja a "barlangitúra" látványosságait. A szerző földtani—barlangtani ismeretei kora színvonalán álltak: erre vall a könyvecske végéhez csatolt fejezet a barlangok keletkezéséről és természetéről. Szinte drámai az új szakasz felfedezésének beszámolója, amely egyúttal némi bepillantást nyújt a kor barlangkutatási módszereibe. A könyvet azok is érdeklődéssel olvashatják, akik a barlangtanhoz nem különösebben vonzódnak.

Nagy kár, hogy a kiadó — nyilván technikai okokból — nem csatolt az eredeti munkához mellékelt térképeket. Így a barlangleírás követése a Baradlát nem ismerők előtt kissé nehézkes. Talán egy külön fakszimile-térképként kiadott lappal lehetne pótolni ezt a hiányt.

Nyilván szerzőjének neve miatt is sokan veszik kézbe érdeklődéssel *Kossuth Lajos "Tanulmányok báro Nyáry Jenő Az Aggteleki barlang mint őskori teme-*

ző című munkája felett" (Franklin-társulat, Budapest, 1883, 40 oldal) c. vitairatát. Elégé ismert, hogy *Kossuth* az 1870-es évektől — megfosztva az aktív politikai tevékenység lehetőségétől — sokat és behatóan foglalkozott a természettudományokkal (a növénygyűjtés mellett főként földtani és csillagászati kérdésekkel). Azt azonban, hogy mennyire alaposan, a korszínvonalán ismert egyes tudományos kérdéseket, a fenti értekezése mutatja.

Nyáry Jenő dr. — voltaképpen maga is amatőr archeológus — 1881-ben egy nagy tanulmányban számolt be a Baradliában végzett ásatásairól. *Kossuth*, aki járt ugyan az aggteleki barlangban, de részletesen nem ismerte azt, pusztán e beható ismertetés, valamint főleg *Lyell* és *Reclus* geológiájára ill. geográfijára, továbbá *Darwint*s barlangkutatásaira, *Lubbock* ősembertanára támaszkodva, érdekes megjegyzéseket, kiigazításokat fűzött az értekezéshez.

Sajnos *Nyáry* munkájának ismerete nélkül a válasz és vita néhány részlete a kérdésben kevésbé járatosak előtt nehezen érthető. Egészében azonban *Kossuth Lajos* írása kitűnő összegezése annak, amit a múlt század végén az eljegesedésekről, az őshajlattanról és az ezzel kapcsolatos állat- ill. növényvilágról, az ősembertanról és az ősi kultúrák terjedéséről tudtak vagy tudni véltek. Helyenként meglepő (pl. az eljegesedések okának magyarázatánál), hogy *Kossuth* nem csak a kérdés lényegét látta világosan, de egyes gondolatai tudós kortársait is megelőzték.

*Siegmet*h Károly útikalauza *"Az Aggteleki barlang"* címen a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 35. vándorgyűlése alkalmából készült (Kassa, 1910, 22 oldal). Nem is akar több lenni, mint útmutató az Aggtelekre, ill. Jósvalőre látogató kirándulónak. Ám így is érdekes adalék a századforduló túralehetőségeinek, barlang látogatási körülményeinek leírásához. Sok apróság teszi érdekessé, és főként figyelmet érdemel a csaknem nyolc évtizeddel korábbi, *Vass Imre*-féle leíráshoz képest tapasztalható csekély fejlődés! Főként a barlang feltárásának történetében alapvető munka.

A ma már Szlovákiához tartozó, de hazai kirándulók számára is könnyen elérhető vidéket *Pelech E.*

János "A sztraczenai völgy és a dobsinai jégbarlang" c. útikalauza ismerteti (Franklin Társulat, Budapest, 2. kiad. 1884, 40 old. + 6 kép). A táj gondosan, alaposan és mégis olvasmányosan leírt földrajzi ismertetése, valamint a jégbarlang részletes bemutatása azonban nemcsak érdekes, de ma is haszonnal forgatható

olvasmánnyá teszi. A Dobsonai jégbarlang leírása, klimatikus viszonyainak ismertetése forrásértékű. Öröndetes lenne, ha napjainkban is mennél több hasonló (természetesen korszerű színvonalú) útikalauzzal találkozhatnánk.

íj. Bartha Lajos

Peter J. Smith (szerk.): *Hutchinson Encyclopedia of the Earth*. Equinox, Oxford — Guild Publishing

London. 1986. 256 p.

Jó hírt közölhetnek a földtudományok iránt érdeklődő olvasóknak: hamarosan megjelenik — a Helikon Kiadó Jóvoltából — a fenti gyönyörű képeskönyv magyar változata.

Addig is, amíg kezünkbe nem vehetjük a fordítást, ismerkedjünk meg az eredetivel! A kötetet referenciakönyvnek szánták, amelyet fellapozva bármely földtudományi problémára választ kaphatunk. Számolva azzal, hogy a nem szakember olvasó nem ér rá hosszú szövegek áttanulmányozására, ahol csak lehetett, a jelenségek, összefüggések, folyamatok magyarázatát képekre, ábrákra, térképekre bízta. Így született a mintegy 400 illusztrációt tartalmazó, nemzetközi (britek által írt, amerikaiak által lektorált és Spanyolországban nyomott) képes enciklopédia.

Alapjában véve hagyományos módon veszi sorra a könyv a földtudományok ágait: a geofizikát, geokémiát, geokronológiát, földtörténetet és őslényt, klimatológiát, tektonikát, üledékföldtant, talajt, geomorfológiát, ásványi nyersanyagkutató, műszaki földtant és a katasztrófák előrejelzését. Újszerű vonás azonban, hogy korunk forradalmi elméletével, a globális lemeztectonikával indít, sajátos történeti megközelítésben, amelynek során tájékoztatást kapunk arról, kiknek köszönhetjük mai tudásunkat az adott témában. A legtöbb fejezetet ilyen történeti visszatekintés kíséri, benne a klasszikus és a modern elméletek, közvetlen és közvetett bizonyítékok egyaránt helyet kapnak.

Több példát is lehet sorolni arra, hogy milyen sikeresen frissítette fel a szerkesztő új tudományos eredményekkel a könyv anyagát. Szó esik az 1977-ben felfedezett mélytengeri füstölőkről, *Alvaz* hipotéziséről, amellyel a kréta időszak tömeges kihalásokat próbálja magyarázni vagy az 1984-ben elkészült Temze-dagálygátról. A mű talán csak annyiban avult el, hogy a 204. oldalon bemutott szovjet vízátfúrási tervek a jelenlegi politikai légkörben lekerültek a napirendről. Csak a legutóbbi évek felfedezései (pl. a Földünk ózonpajzsán az Antarktiszt felett kialakult ablak) hiányoznak.

A sok-sok fénykép és ábra kivitelezése nyomda-technikailag tökéletes és elhelyezése is példaszzerű, hiszen csaknem minden alfejezet új oldalon kezdődik, egy-egy oldalon szöveg és ábra szerves egységet alkot. Sajnos, az apróbetűs ábraalírások gyakran szükegtelenül ismétlik meg a főszöveg vagy a dőltbetűs kiegészítő magyarázatok lényegét. Ezek a kiegészítő félhasábok sajátos műfajt képviselnek, tömör összefoglalói egyes résztemáknak, történeti áttekintések, életrajzok, esettanulmányok, fogalmak magyarázatai, osztályozások vagy éppen mérési eljárások leírásai.

Lehetetlen volna felsorolni, mi mindenről esik szó ebben az enciklopédiában, ezért vesszük csak a legérdekesebb oldalakat. A lemeztectonikát kiterjeszti az egységes középidői földrész, a Pangea előtti idők is, tárgyalja az erre vonatkozó közvetett bizonyítékokat. A lemeztectonika szellemében tárja elé a földtörténet eseményeit is, sőt bemutatja, milyen hatással volt a kontinensek egykori elhelyezkedése a tengeráramlásokra, vagy a lemezszegélyek hossza a légköri széndioxid megkötődésére. Szórakoztató anekdota szól a földkéreg átfúrására tervezett program kudarcáról. Szép reprodukció mutatja be, hogyan tartottak vásárokat a befagyott Temze jegén. Az ásvány- és kőzetek alapfogalmait (igaz, egy kissé egymástól távol) látványos táblákról olvashatjuk le.